

طنقه بندی نواسخ

تالیف:

دکتر محمدرضا گلچوبی

انتشارات سرافراز

طبقه بندی نواسخ

✱ تالیف: دکتر محمدرضا گلچویی (عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج)

✱ ناشر: سرافراز

✱ تعداد صفحات: ۸۳ صفحه

✱ نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۴

✱ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۲۸-۳۴۰-۴

✱ شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

✱ قیمت: ۱۰۰۰ تومان

کلیهٔ حقوق برای مولف محفوظ است.

سرشناسه: گلچویی، محمدرضا، ۱۳۴۹ -

عنوان و نام پدیدآور: طبقه بندی نواسخ / تالیف محمدرضا گلچویی.

مشخصات نشر: کرج: سرافراز، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: [۸۵] ص

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۲۸-۳۴۰-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۸۴] همچنین صورت زیرنویس.

موضوع: زبان عربی -- نحو

رده بندی کنگره: PJ۶۱۵۱/گ۸ط۲ ۱۳۹۴

رده بندی دیویی: ۴۹۲/۷۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۱۸۲۰۶

مرکز پخش: نمایشگاه و فروشگاه تخصصی کتاب دانشگاهی خوارزمی

کرج - رجائی شهر - بلوار مؤذن شرقی - روبروی بانک ملی دانشگاه آزاد - پلاک ۳۲

تلفن: ۰۲۶-۳۴۴۴۳۶۹۳-۳۴۴۵۰۱۵۳-۰۴۲۰۸۵۶۳-۳۴۴۲۱۵۹۵-۰۲۶

WWW.KharazmiBookshop.com

۱

مقدمه

۵

فصل اول: تعریف کلی ناسخ و چگونگی وضع این اصطلاح از طرف نحوی ها

۷

فصل دوم: لفظی محض بودن نسخ یا تأثیر آن در معنی

۹

فصل سوم: نسخه بودن افعال در صورت فعل بودن و موضوع سرایت نسخ آن ها به مشتقات و مصدر آن ها

۹

افعال ناقصه

۹

افعال متصرف الفص

۱۰

افعال متصرف تام از نواقص

۱۰

افعال مقاربه

۱۱

ظن و اخوات آن

۱۳

فصل چهارم: فرق میان فعل هنگامیکه نسخ است و همان فعل در هنگامیکه ناسخ نیست

۱۳

بررسی افعال تام بین نواقص

۱۴

بررسی افعال تام بین افعال مقاربه

۱۵

بررسی افعال تام بین افعال قلوب

۱۷

فصل پنجم: تقسیم نواسخ به فعل و حروف

۱۷

معنای فعل

۱۷

معنای حرف

۱۸

حرف کلمه ای است که در غیر خود معنا ایجاد می کند

۱۹

حرف بر معنایی در خودش دلالت می کند

۲۰

معنای افرادی حرف

۲۰

معنای ترکیبی حرف

۲۱

نظر رضی در مورد معنای حرفی

۲۲

فعل و حرف از حیث عامل بودن

۲۵

فصل ششم: افعال و حروف ناسخه

۲۵

کان و اخوات آن

۲۶

زائده بودن کان

۲۶

افعال مقاربه

۲۷

عمل این افعال

۲۷

اقتران خبر افعال مقاربه به ان مصدریه

۲۸	افعال قلوب
۲۹	تقسیم افعال قلوب
۳۰	الغاء
۳۱	تعليق
۳۲	بی‌نیاز شدن افعال قلوب از دو مفعول بوسیله مصدر موول
۳۲	جواز قرار گرفتن ضمیری مشخص بعنوان فاعل و مفعول اول این افعال
۳۲	منصوب نمودن دو مفعول بوسیله ماده «القول»
۳۳	حروف ناسخه
۳۳	حروف مشبهه بالفعل
۳۵	علت نامگذاری حروف مشبهه بالفعل
۳۵	الحاق ما زائده به این حروف
۳۷	موارد وجوب کسر این حروف
۳۷	موارد وجوب فتح این حروف
۳۸	مواضع جواز فتح و کسر این حروف
۳۹	لام ابتداء
۴۰	حکم معطوف بعد از خبر آن و اخوات آن
۴۰	تخفیف حروف مشبهه بالفعل
۴۲	لا نفی جنس
۴۳	وجه تسمیه لای نفی جنس
۴۳	عمل لا نفی جنس
۴۴	حالات اسم لا نفی جنس
۴۵	حکم نعت اسم لا نفی جنس
۴۵	وارد شدن همزه استفهام بر لا نفی جنس
۴۵	ما، لا، لات و آن شبیه به لیس
۴۶	اختلاف نظر تمیمی‌ها و حجازی‌ها در مورد اعمال ما شبیه به لیس
۴۶	حکم معطوف بر خبر ما شبیه به لیس
۴۸	زائد شدن باء جر بر خبر افعال و حروف ناسخه
۴۹	فصل هفتم: تحقیق و بررسی پیرامون مفردات نواسخ از افعال و حروف
۴۹	حرف همزه

۵۲	حرف باء
۵۲	حرف تاء
۵۳	حرف جیم
۵۴	حرف حاء
۵۵	حرف خاء
۵۵	حرف دال
۵۶	حرف راء
۵۷	حرف زاء
۵۸	حرف شین
۵۹	حرف صاد
۶۳	حرف ضاد
۶۶	حرف طاء
۶۶	حرف ظاء
۶۹	حرف عین
۷۲	حرف فاء
۷۳	حرف قاف
۷۳	حرف کاف
۷۵	حرف لام
۷۸	حرف میم
۷۸	حرف نون
۷۸	حرف هاء
۷۹	حرف واو
۸۱	خلاصه مجموعه به زبان عربی
۸۵	مصادر و منابع

مجموعه حاضر تحت عنوان طبقه‌بندی نواسخ، پیرامون قواعدی است که در علم نحو بزرگان این شاخه از علم راجع به آن سخن گفته‌اند. از آنجا که در دستور زبان عربی تمام قاعده‌ها بصورت منظم به آن پرداخته شده است و جز در موارد نادر در اکثر مواضع همدیگر را نقض می‌کنند (منظور اصول قوانین نحوی است) و بسیاری از بزرگان در مکاتب نحوی چون بصری و کوفی به تفصیل به شرح قواعد پرداخته‌اند و نظر داده‌اند؛ دیگر جایی برای امثال بنده حقیر باقی نمانده و در آن سطح نیستیم که بتوانم نظری جدید در قواعد صرفی یا نحوی ارائه دهم.

اما فکر گردآوری مطالب و قواعد پیرامون نواسخ از آنجا به ذهن این حقیر خطور کرد که در سطوح دانشگاهی و محیط به رشته زبان و ادبیات عرب، اتکاء دانشجویان را تنها به منابع درسی محدودی در صرف یا نحو مشاهده می‌کنم و اگر دانشجویی اراده می‌کرد تا مطلبی تازه، نو و گردآوری شده در هر موضوعی نحوی نسبت به منابع در اختیار خود بیابد چیزی در دسترس نمی‌یافت. از این جهت برآن شدم تا در حد توان کثر مطالب و قواعد مربوط به نواسخ را گردآوری کرده و در برخی از موارد با استناد به نظر بزرگان، نظر خود را اضافه کنم.

در این مجموعه پایه اصلی مطالب به منابع دست اول گذاشته شده است مانند: الکتاب، شرح الکافی، المفصل، الأصول فی نحو و لسان العرب و علاوه بر این کتاب‌ها به منابع جدید نیز رجوع شده است مانند: شرح ابن عقیل و النحو الوافی و...

این مجموعه در هفت فصل و چهارده باب گردآوری شده که به صورت خلاصه به ذکر این فصول و ابواب می‌پردازیم:

فصل اول: تعریف کلی ناسخ و چگونگی وضع این اصطلاح از ما و محققان؛ در این فصل نخست به تعریف لغوی نسخ و سپس به تعریف اصطلاحی آن نزد برخی از نحویان پرداخته شده است.

فصل دوم: به لفظی محض بودن نسخ یا تأثیر آن در معنی می‌پردازد و همچنین بررسی این مطلب است که آیا بعد از وارد شدن نواسخ بر سر مبتدا و خبر فقط تغییر ظاهری و عارضی صورت می‌گیرد یا در اصل معنا نیز تغییر داده می‌شود؟

فصل سوم: ناسخ بودن افعال در صورت فعل بودن و موضوع سرایت نسخ آنها به مشتقات و مصدر آنها؛ این فصل خود به ابواب و بخش‌هایی تقسیم می‌شود از آن جمله‌اند: افعال ناقصه و قسمی از

آنها که همیشه غیرمتصرف و قسمی دیگر که متصرف ناقص و قسمی دیگر متصرف هستند، پرداخته شده و افعال مقاربه و استثنایها از مشتقات این افعال و ظن و اخوات آن و متصرف و غیرمتصرف از آنها توضیح داده شده است.

فصل چهارم: فرق میان فعل هنگامیکه ناسخ است و همان فعل در هنگامیکه ناسخ نیست. این فصل نیز به سه باب تقسیم میشود که عبارتند از: بررسی افعال تامّ بین نواقص، بررسی افعال تامّ بین افعال مقاربه و بالاخره بررسی افعالی از قلوب که بدون مفعول یا با یک مفعول می آیند.

فصل پنجم: در این فصل تقسیم نواسخ به دو قسم فعل و حرف آمده است و به دو باب معنای فعل، حرف و عمل بودن فعل و حرف و توضیح اینکه حرف بعنوان کلمه‌ای که در غیر خود ایجاد معنی می‌کند و همچنین حرف بعنوان کلمه‌ای که بر معنایی در خودش دلالت می‌کند و معنای افرادی مستقل حرف و معنای بررسی غیرمستقل حرف و نظر رضی در مورد معنای حرفی از دو جهت توجیه معنای حرف در غیر خودش و معنی اسم و فعل در خودش و وجه تمایز بین معنای اسم و حرف خاص پرداخته شده است.

فصل ششم: در این ابتدا افعال و سپس حروف ناسخ به ترتیب ذکر شده‌اند و مطالب مهم راجع به هر یک به این صورت توضیح داده شده است:

- **کان و اخوات آن:** ذکر اقسام آن‌ها از حیث عمل، زائد، بهر کان.

- **افعال مقاربه:** وجه تسمیه این افعال، ذکر انواع آن‌ها، معانی این افعال، اقتران خبر برخی از این افعال به آن مصدریه و وجوب و عدم وجوب افتراق به آن.

افعال قلوب: وجه تسمیه این افعال، علم آن‌ها، تقسیم این افعال، انشاء تعاقب، نیازی آن‌ها از دو مفعول به وسیله مصدر مؤول؛ جواز قرار گرفتن ضمیری مشخص به عنوان فاعل مفعول اول این افعال، منصوب نمودن دو مفعول بوسیله ماده «القول»

- **حروف مشبهه بالفعل:** معانی این حروف، وجه تسمیه این حروف، عمل آنها، الحاق ما زائده به این حروف و ذکر انواع این ما، موارد وجوب کسر این موارد وجوب فتح آن، مواضع جواز فتح و کسر آن، لام ابتدا، حکم معطوف بعد از خبر آن و اخوات آن، تخفیف حروف مشبهه.

- **لای نفی جنس:** وجه تسمیه این حرف، عمل آن، حالات اسمی لای نفی جنس، حکم نعت اسم لا، وارد شدن همزه استفهام بر لای نفی جنس.

- ما - لا - لات - این شبیه به لیس: علت این شباهت این حروف به لیس، اختلاف نظر تعمیمی‌ها و حجازی‌ها در مورد اعمال ما شبیه به لیس و شرایط عمل کردن ما، حکم معطوف بر خبر ما، شرایط عمل لا، شرایط عمل لات، زائد شدن باء جرّ بر خبر افعال و حروف ناسخه.

- فصل هفتم: فرهنگ لغتی طبق حروف الفبایی از کل نواسخ از افعال و حروف گردآوری شده از حیث لغت مورد بررسی قرار گرفتند و در توضیحات لغت، مطالب نحوی و صرفی نیز آمده است. باشد که مجموعه حاضر مورد استفادهٔ طالبان علم خصوصاً دانشجویان رشته‌های زبان و ادبیات عرب و علوم اسلامی قرار گیرد.

شایسته است در پایان کلام از زحمات بی‌دریغ گروه زبان و ادبیات عرب دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی سپاس و تقدیر بعمل آورده، ضمناً از همکاری و اشارات و تنبیهات فاضل استاد دانشمند جناب آقای دکتر سیدابراهیم دیباجی، استاد راهنما و جناب آقای دکتر سید ابوالحسن محمد انوار، استاد مشاور سپاسگزاری نموده عمر پربرکتی را برای آن بزرگواران از خداوند متعال برآوردیم.